Hayat
Mayıs 1978
Sayı: 5 • 15 Lira

TARİH

VE EDEBİYAT MECMUASI

Tahsin Paşa'nın Hâtıraları:

Sadrıâzâm Said Paşa İngiliz Elçiliğine Neden Sığınmıştı?

Sultan II. Abdülhamid'in Mâbeyn Başkâtibi olan Tahsin Paşa, memur olarak girdiği Dahiliye Mektupçu kaleminde önce muavinlik, sonra başmuavinlik yapmış, buradan Bahriye Nezareti Mektupçuluğuna tayin olunmuştur. Süreyya Paşa'nın vefatı üzerine, Padişah musahibi Lûtfi Ağa'nın yardımıyla II. Abdülhamid'in Başkâtipliğine getirilen ve kısa bir süre sonra vezirlik pâyesine yükselen Tahsin Paşa, II. Meşrutiyet'ten sonra, rütbesi de geri alınmak suretiyle görevden uzaklaştırılmış ve ömrünün bundan sonraki yıllarını sıkıntı içinde geçirmiştir. Aşağıdaki yazı, merhumun «Abdülhamid ve Yıldız Hâtıraları» başlığını taşıyan ve 1931 yılında yayınlanan kitabından alınmıştır.

BİR sabah acele huzura çağrıldım. Hünkâr, pek telâşlı görünüyordu:

— Haberiniz var mı, Said Paşa dün gece İngiltere sefarethanesine kaçmış.

Dedi. Hayret ettim. Hünkârın telâşı, anlaşılmayacak şey değildi. Esasen bir sefarethane veya konsoloshaneye iltica etmek veyahut Avrupa'ya firar etmek, hattâ Avrupa seyahati için müsaade istemek bile, her nedense Sultan Hamid'in hiç hoşuna gitmezdi. Bunun kendi aleyhinde çalışmak veyahut kendi aleyhinde çalışanlara kuvvet vermek mânasına geleceğini zannederdi. Hele Said Paşa gibi dahilde ve hariçte tanınmış bir zâtın buna teşebbüs etmesi, birçok dedikoduyu ve Avrupa gazetelerinde türlü türlü neşriyatı dâvet edeceği aşikârdı.

Sultan Hamid, Said Paşa'yı sefaretten çıkıp evine avdete ikna için Hariciye Nâzırı Tevfik ve Şûray-ı Devlet Reisi Said Paşaların sefarethaneye gönderilmelerini emretti. Bu iki zâtı acele çağırttım. İradeyi tebliğ ettim, gittiler. Avdetlerinde, Said Paşa'yı iknaa muvaffak olamadıklarını ve Paşa'nın kendisini tedavi ve oğlu Ali Namık Bey'in tahsili için Avrupa'ya gitmelerine müsaade buyurulması ricasında olduğunu söylediler. Keyfiyeti Hünkâra arzettim. Ragıp Paşa'yı çağırdı. Aynı vazife ile İngiliz sefarethanesine gönderdi. O da, avdetinde menfî cevap getirmişti. O gün akşama kadar, daha bazı zevat aynı iş için sefarethaneye gönderildiler. Fakat Paşa, hepsine aynı cevabı veriyordu.

İkinci gün, Zâtı Şâhâne beni gönderdi. Sir O'Connor Sefir, Adam Block Baştercümandı. Paşa'nın bulunduğu odaya götürüldüm. Hava son derece sıcaktı. Buram buram terliyorduk. Ali Namık Bey, Paşa'nın yanında oturuyordu.

Paşa'nın, sefarethane kapısından girip iltica ettiğini Sefire söyledikten sonra, İngiltere hükûmeti nâmına, kendisine şu tebligatın yapılmış olduğunu da biliyorduk:

«Sadrı sâbık Said Paşa, İngiltere sefarethanesine ayak bastıkları dakikadan itibaren, Kraliçe Victoria hazretlerinin misafiridirler. Arzu ettikleri kadar oturabilirler. Konaklarına avdet etmeyip İngiltere'ye veya Avrupa'nın herhangi bir memleketine gitmek isterlerse, İngiltere Sefiri kendilerini yanına ve arabasına alıp rıhtıma indirmek ve sefaret istimbotu ile İngiliz bayrağını taşıyan bir vapura bindirmek için emir almıştır.»

Bu vaziyet karşısında, Said Paşa'yı sefarethaneden zorla çıkarmak veya yolda giderken çevirmek mümkün değildi. Diğer taraftan Hünkâr, Said Paşa'nın behemehal sefaretten çıktığını istiyordu. Binaenaleyh Paşa'yı kandırmak lâzımdı. Said Paşa, benden evvel gidenlere söylediklerini bana da tekrar etti ve kendisinin tedavisi ve oğlunun tahsili için Avrupa'ya gidişine müsaade verilmesi zımnında delâletimi rica eyledi. Ben, cevaben şu sözleri söyledim:

— Paşa hazretleri, böyle bir ihtiyacınız olduğu kabul olunsa bile, bunu doğrudan doğruya huzuru hümâyunda şifahen veya bir arîza ile yazılı talep buyurmayıp, bu sefarethaneden bildirmeniz nasıl hoş karşılanabilir? Siz, Zâtı Şâhânenin en eski emekdarlarındansınız, mizâcı hümâyununu herkesten iyi bilirsiniz. Binaenaleyh devlethaneye avdet buyurursanız, maruzatınızın hoş karşılanacağına şüphe yoktur.

Said Paşa'nın sefarethaneye ilticası, Hünkârdan Avrupa'ya gidiş müsaadesini koparma maksadına dayanmadığı âşikârdır. Ne Said

Paşa Avrupa'ya gitmek isterdi, ne de Hünkâr buna müsaade ederdi. Bunun elbette başka bir sebebi olacaktı. Said Paşa, nihayet iltica sebebini aşağıdaki sözleriyle izah etti:

— Bir sabah İzzet Paşa (*), tarafı Şâhâneden beni görmeye geldi. Zâtı Şâhâne buyurmuşlar ki: «Bâbıâlî'den bu aralık pek mühim siyasî evraklar geliyor. Bunlar hakında Said Paşa'nın mütalâasını almağa lüzum görüyorum. Bunun için ya o evrakı Paşa'nın konağına göndermek icap ediyor ve bu suretle vakit kayboluyor, yahut Paşa'yı ikide bir saraya çağırtmak lüzumu hâsıl olacak, bunun da kendisi için rahatsızlığı mucip olacağını düşündüm. Binaenaleyh mesâili hâzıra zail oluncaya kadar, Paşa'nın, sarayda kendisine tahsis ettireceğim bir dairede ikametini tensip ettim». İzzet Paşa'nın bu tebligatına cevaben «Her nerede bulunsam, Padişaha hizmet etmek vazifemdir. İrade buyrulan şekilde de hizmet arzı kabildir. Ancak, Saltanat makamı ile Sadaret makamı arasında bir memuriyet ihdası demek olan bu şekil münasip olamaz. Türlü türlü tefsirleri dâvet edebilir.» dedim. İzzet Paşa gitti, biraz sonra geldi, aynı sözleri tekrar etti. Bu sefer son söz olarak bana «Paşa hazretleri, aramızdaki hukuka binaen arzediyorum. İrade-i seniyyeye uymamanız, hakkınızda hayırlı olmaz» dedi. Filhakika İzzet Paşa, daha Şûray-ı Devlet'te âza iken ara sıra ziyaretime gelirdi, aramızda bir hukuk teessüs etmiş idi. İradei seniyyeye itaatsizliğin benim için hayırlı olmayacağını söylemesiyle, bir tehlikeyi ihsas etmiş oluyordu. Vaktiyle, Kâmil Paşa'nın hasta yatağından nasıl kaldırılıp vapurla İstanbul'dan uzaklaştırıldığını düşündüm. Benim de böyle bir felâkete uğramaklığım ihtimali bulunduğunu derpiş ettim. Böyle nâhoş bir vaziyete sebebiyet vermeyi arzu etmedim, binaenaleyh oğlumu yanıma alarak sefarethaneye gelmeye karar verdim.

Said Paşa, bu sözleri büyük bir telâş ve heyecanla söylüyordu. Halinde, ciddî bir endişe ve korku emareleri vardı. Herhalde sefarethaneye ilticası, İzzet Paşa'nın o tebliğinden dolayı ve nefsini korumaya ait bir mülâhaza neticesi olduğuna şüphe yoktu. İzzet Paşa'nın böyle bir iradeyi kendiliğinden uydurmasına ihtimal verilemezdi; demek oluyor ki Zâtı Şâhâne, Said Paşa'yı sıkı bir tarassut altında tutmaya ve kendisi hakkında hâsıl ettiği şüpheler son buluncaya kadar, onun hariçle münasebetini kesmeye karar vermişti. Said Paşa da, bundan korkmakta pek haklı idi. Misline nâdir tesadüf edilecek derecede vehimli olan Said Paşa, bu suretle Hünkârın kendisini hapis ve belki de telef edeceğini düşünebilirdi. Şayet itaat edip saraya gelmeyecek olursa, Kâmil Paşa'nın yatağından kaldırılıp vapura bindirilmesi gibi, kendisinin de birkaç memur marifetiyle konağından alınıp Yıldız'a naklolunabileceği ihtimalini derpiş etmesi tabiî idi. Maamafih ben, vazifem icabı onu kandırmaya çalışacaktım. Dedim ki:

— Paşa Hazretleri! Bir defa İzzet Paşa'nın, iradeyi tebliğde eksik veya fazla söylemiş olması muhtemeldir. Maamafih, hiç eksik de olmasa, siz Padişaha cülûsundan beri intisâb etmiş bir zâtsınız. Teklif buyurulan hizmetin ihdasını muvafık bulmuyorsanız yahud bunu bir vesâyet telâkki ederek aleyhinize yürüyeceklerini zannediyorsanız, bu cihetleri bizzat arzetmekte ne mahzur vardır? Halbuki İngiltere sefarethanesine iltica etmenizin dahilde ve haricteki tesirleri nazarımızdan kaçmaz. Zâtı Şâhâne hakkında bir takım sözlere meydan vermesi pek muhtemel olan bu vaziyetin devamına, sadakat ve düşünceliliğiniz mânidir. Size konağınıza avdeti, gönülden tavsiye ederim.

Said Paşa düşündü ve razı oldu. Ben bunu, sözlerimin ikna kuvvetine yormuyorum; bence Paşa'yı sefarethaneye kaçıran sebep korku olduğu gibi, sefaretten çıkmağa iten sebep de korku idi. Bu korkunun adına «teveccühünü kaybetme korkusu» derler. Said Paşa, saraya celp ve orada ikameti emrolunduğunu işittiği dakikada, emniyet ve teveccühü şâhânenin kaybolduğuna hükmederek bundan korkmuştu. Bu korku, onu sefarethaneye kaçırdı. İngiliz sefirinin arabasıyla ve bir İngiliz vapuruyla Türkiye'yi terketmesine hiç bir kuvvetin mâni olamayacağını bildiği halde bunu yapmayıp konağa avdet etmesi, Avrupa'ya firar halinde âkıbetinin ve irad ve akarının fena bir şekil alması korkusundan doğuyordu.

Said Paşa, filhakika ertesi gün konağına geldi.

Said Paşa'nın, böyle bütün İstanbul'u velveleye verecek bir tarzda sefarethaneye ilticasından sonra konağına avdet etmesi nasıl oluyor da cezasız kalıyor? Hattâ ne sebepledir ki, bu hâdiseden pek az müddet sonra Zâtı Şâhâne onu tekrar sadaret mevkiine getirmiştir? Said Paşa'dan başka kim olsa ya nefyedilir, ya konağında ikamete memur olur, hele saraya hiç uğratılmazdı. Said Paşa için böyle yapılmak değil, bilâkis sefarethaneden avdetini müteakip maaşlarını muntazam alabilmek için rüsumata havale ettirmişti. Sultan Hamid, Said Paşa'nın sıkıntı çekmemesini öteden beri arzu ettiğinden, buna derhal muvafakat etmişti.

(*) İkinci kâtip Arap İzzet Paşa.